

Ярослав Гонський,

Олена Лотоцька

МУЗЕЙ-САДИБА АКАДЕМІКА І.Я. ГОРБАЧЕВСЬКОГО

У статті наводяться дані про історію відкриття та структуру музею-садиби академіка І.Я. Горбачевського в селі Зарубинці Збараського району Тернопільської області. Мова йде про Івана Горбачевського та його брата Антона. Показана їх роль для української і світової науки і культури.

Експозиції музею створені на основі двох книжок про Горбачевських, а також численних спогадів і різних повідомлень у пресі. Експозиції представлені в 3-х розділах:

1. Життєвий шлях академіка І. Горбачевського.
2. Брати Іван і Антон Горбачевські.
3. Наукові досягнення академіка І. Горбачевського.

Огляд кімнат музею дає відвідувачам можливість глибше зрозуміти особистість І. Горбачевського, який прожив 88 років, з яких 67 за межами України, але все своє життя він присвятив Україні та її становленню як держави. В цьому виховне значення музею для молодого покоління.

Ключові слова: музей, експозиції, Іван Горбачевський, Тернопільський державний медичний університет.

Іван Горбачевський – геніальний вчений зі світовим ім'ям, громадський діяч, життя і творчість якого охоплюють період від 60-х років XIX до 40-х років XX століття. Досить перерахувати тільки самі

Будинок музею-садиби

титули, якими володів І.Я. Горбачевський, щоб зрозуміти, що це непересічна особистість: доктор медичних наук, професор, чотириразовий декан медичного факультету Карлового університету в Празі, а згодом його ректор, член Крайової ради здоров'я Чеського коро-

лівства і Вищої санітарної ради Австрії, довічний член Палати панів австрійського парламенту, дійсний таємний радник, член Ради з технічних досліджень у Відні. В 1917-1918 рр. І. Горбачевський очолював Міністерство здоров'я Австрії, був його першим міністром. Став

Відкриття експозиції музею-садиби

одним із ініціаторів створення Українського вільного університету у Відні й Празі, де працював спочатку професором, завідувачем кафедри, а пізніше – ректором цього навчального закладу. Дійсний член Всеукраїнської академії наук, дійсний і почесний член Наукового товариства імені Т. Шевчен-

ка, голова управи товариства «Музей визвольної боротьби України» в Празі, почесний голова Комітету оборони Карпатської України, перший почесний голова Співки українських лікарів у Чехо-Словаччині, почесний член Чеської королівської академії наук, лікарських товариств Вільнюса, Кракова, Відня.

Враховуючи всі його заслуги, 2004 рік ЮНЕСКО визнало роком академіка Івана Горбачевського у зв'язку з 150-річчям від дня його народження. В той же час ім'я цього видатного українця в радянський час було відоме лише вузькому колу спеціалістів і знавців історії навіть у Галичині. Хоча, перебуваючи поза межами України, він постійно працював і жив для України, для її звеличення, піднесення її культури, освіти, здобуття незалежності.

Великим кроком до пізнання і розуміння значення І.Я. Горбачевського для української і світової науки є музей-садиба в його рідній хаті в селі Зарубинці Збарязького району на Тернопільщині, де 15 травня 1854 р. він народився в сім'ї священика.

Музей-садиба Івана Горбачевського при Тернопільському державному медичному університеті імені І.Я. Горбачевського заснований 2004 р., коли зусиллями колективу ТДМУ за кошти університету

будинок відновили в його первісному вигляді, упорядкували обійстя та встановили меморіальну дошку з барельєфом вченого. В 2009 році до 155-річчя від дня народження академіка Івана Горбачевського урочисто відкрили й освятили експозицію музею-садиби, що розповідає про життєвий та науковий шлях академіка. Музей займає лише половину будівлі, в іншій знаходиться навчально-практичний центр первинної медико-санітарної допомоги.

В основу експозиції лягли фотографії, листи, особисті речі родини Горбачевських, предмети побуту, наукові книги, підручники та публікації, написані академіком і опубліковані ще при його житті, вітальні адреси та інше. Велику цінність становлять експонати, які зберегла й подарувала музею-садибі онука Антона Горбачевського – рідного брата академіка Ірена-Романа Носик, мистецтвознавець, графік із канадського міста Торонто.

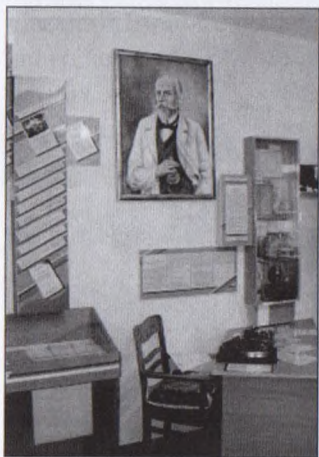
Експозиція побудована на оригінальних матеріалах кінця XIX – першої половини XX століття. Розділи експозиції: «Життєвий шлях академіка І.Я. Горбачевського», «Брати Горбачевські», «Наукові досягнення академіка І.Я. Горбачевського». Рівень художнього оформлення експозиції професійний. Для оформлення був запрошений художник Володимир Поздняков. Підбірку матеріалів здійснював проф. Я.І. Гонський. Матеріали музею використано для написання 2 книг за авторством проф. Я.І. Гонського «Іван Горбачевський у спогадах і листуваннях» (Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. – 184 с.) і «Брати Горбачевські» (Тернопіль: Укрмедкнига, 2009. – 140 с.).

Оглядаючи кімнати музею, ви перенесетеся у минуле, глибше зрозумієте особистість геніального вченого, який прожив 88 років, з них 67 – за межами України, але який все життя жив і творив в ім'я України, переживав її болі і труднощі.

В 1-й кімнаті знаходяться експозиції двох розділів музею.

*Виступ ректора ТДМУ
Леоніда Ковальчука*

*Фрагмент експозиції
музею*

1-й розділ «Життєвий шлях академіка І.Я. Горбачевського» присвячений родині Горбачевських, різним періодам життя академіка від юних років до смерті, його особисті речі, предмети побуту його сім'ї.

Цікавим експонатом є родовід родини, за яким попередники роду Горбачевських в XIV-XVI ст. належали до шляхти, мали свій родовий герб, займали керівні посади у війську чи урядах різних міст Галичини: Перемишлі, Львові, Стрию, Слонимі та Кобрині.

За склом у шафі тут можна побачити вишите полотно, яким колись були прибрані вікна та двері у хаті отця-декана Якова Горбачевського (батька Івана та Антона). Теперішні вишиті штори на вікнах – точна

копія оригіналу. А відтак зала виглядає, як за життя господаря.

В іншій шафі знаходиться дзеркало – весільний подарунок. На стендах розміщені документальні фотознімки, листи доньок Івана Горбачевського Марії (Асі) та Ольги. Серед речей – і серветка, вишита донькою Івана Горбачевського Ольгою під час учителювання на Закарпатті, і вишивки, які академіку подарувала Олена Пчілка.

А ось рапорт зарубинецького старости, який «відповідно до високого розпорядження» перераховує, з ким спілкувався студент Іван Горбачевський під час вакацій у рідному селі.

Велику цінність становлять вітальні листівки. Одну з них в честь 70-літнього ювілею колеги та друзі виготовили і подарували професорові. В ній сказано: «Високоповажаному пану професору, доктору Івану Горбачевському. Прага. 15 травня 1924 року.

Високоповажаний пане професоре!

Приносимо Вам у день, коли кінчиться 70 років Вашого життя, виповненого висококорисною науковою та академічною працею на користь української культури та світової науки, сердечні поздоровлення та найщиріші бажання многих літ, здоров'я і сил для дальшої праці на славу всього українського народу».

2-й розділ експозиції – «Брати Горбачевські»

Розділ коротко, але яскраво висвітлює життєвий шлях рідного брата Івана Горбачевського – Антона. Обидва брати були великими подвижниками української ідеї, патріотами, справжніми синами свого народу. Їх долі подібні, близькі, і навіть прожили вони однаково – по 88 років. Молодший брат Івана Антон став юристом, адвокатом, галицьким громадським і політичним діячем. Все життя Іван і Антон спілкувалися, підтримували один одного, будучи однодумцями, служили українському народові, його поступові та національному пробудженню. Символічно, що на спільному екслібрисі (який, до речі, можна побачити у музеї), опрацьованому онукою Антона пані Іреною-Романою Носик, Іван і Антон стоять поруч, одягнені в панцирах і шоломах з мечами. На мечі Івана – напис «медицина», в Антона – «правознавство». З мечами в руках ціле життя вони захищали українську людину, її права, здоров'я. Кожен з них віддав усі сили служінню Україні.

В 2-й кімнаті знаходяться експозиції, присвячені науковим досягненням і відкриттям академіка. Іван Горбачевський залишив після себе 66 наукових публікацій з хімії, біохімії, епідеміології, судової медицини, токсикології та інших галузей, понад 100 наукових опрацювань у галузі санітарії, багато з яких свого часу впровадили в Австро-Угорщині. Горбачевський не тільки синтезував вперше в світі сечову кислоту, але й

доказав джерела її утворення в організмі ссавців. Запропонована ним теорія утворення сечової кислоти не втратила свого значення і нині. За Горбачевським сечова кислота є продуктом катаболізму пуринових основ (аденіну і гуаніну) як складових компонентів нуклеїнових кислот. Він же ши-

*Творці музею: художник Володимир По-
зняков, доцент Олена Лотоцька і професор
Ярослав Гонський*

роко досліджував нуклеїнові кислоти, запропонував для цього оригінальні методи. Він підготував два томи підручника органічної та неорганічної хімії українською мовою, з яких перший том («Органічна хімія») опубліковано у Празі. Саме це заклало основи української наукової термінології. Чеською мовою наш земляк написав 4-томний підручник лікарської хімії. Багато з опублікованих ним статей і підручників представлені у другому експозиційному залі.

На почесному місці – друкарська машинка «Олімпія», яку надіслала із м. Торонто (Канада) пані Носик – власність Івана, а потім Антона Горбачевських. Ця машинка допомагала українським емігрантам в Кракові, Інсбруку (Австрія) та в Канаді при виготовленні відозв, звернень та розмноженні творів письменників.

З численних надісланих фотографій усміхається, чи то в серйозній задумі дивиться на нас молодий і в поважних роках Іван Горбачевський. Ці світлини стали непідвладні часові. Як, зрештою, й ім'я цього видатного українського вченого і громадського діяча.

Музей-садиба в Зарубинцях є не тільки даниною пам'яті і вдячності вченому, що зробив значний внесок в українську і світову науку та культуру, який більшу частину свого життя провів за межами своєї Батьківщини, але зберіг свою мову, культуру і всі сили, весь талант віддавав служінню своєму народові, спонукаючи його до поступу на самотвердження. Тому життєпис академіка І. Горбачевського буде ще довго служити справі виховання молодого покоління українців.

Список використаних джерел

1. Бабюк Я. Академік АН УРСР Іван Горбачевський / Я. Бабюк // Український біохімічний журнал. – 1962. – Т. 34, № 4. – С. 633-635.
2. Савицький І.В. Основи біохімії / І.В. Савицький. – Київ: Вища школа, 1965 – С. 245-246.
3. Головацький І. Академік Горбачевський / І. Головацький // Україна і світ. – 1994. – С. 9-10.
4. Гонський Я.І. Академік І. Горбачевський і 60 років з часу смерті та 120 років від часу синтезу сечової кислоти / Я.І. Гонський, Ю.І. Губський // Медична хімія. – 2002. – № 4. – С. 96-97.
5. Гонський Я. Іван Горбачевський у спогадах і листуваннях / Я. Гонський. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. – 183 с.

6. Гонський Я. Брати Горбачевські / Я. Гонський. – Тернопіль: Укрмед-книга, 2009. – 139 с.

Yaroslav Honsky,

Olena Lototska

THE MUSEUM OF ACADEMIC I.YA. HORBACHEVSKY

The article describes the history of the discovery and structure of the academic I.Ya. Horbachevsky museum in Zarubyntsy village of Zbarazh district, Ternopil region. The information about Ivan Horbachevsky and his brother Anton is shown. Their role in Ukrainian and world science and culture progress is explained. Museum exhibits based on two books about Horbachevsky, numerous memories and various press reports.

Exhibitions are presented in 3 sections:

1. The life of academic I.Ya. Horbachevsky.

2. Brothers Ivan and Anton Horbachevsky.

3. I.Ya. Horbachevsky scientific achievements.

Overview of the museum rooms gives visitors a deeper understanding about I. Ya. Horbachevsky who has lived 88 years, including 67 outside Ukraine, but all his life he devoted Ukraine and its establishment as a state.

Key words: museum, exhibition, Ivan Horbachevsky, Ternopil State Medical University.